

Людмила Чередник

Полтавський національний
технічний університет
імені Юрія Кондратюка, Полтава

СВІТ ЖІНОЧОЇ ДУШІ У ПОЕЗІЇ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ ТА ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті розглянуто поетичний дискурс польської поетеси Віслави Шимборської та відомої української письменниці Ліни Костенко, аналізуються загальні теми і мотиви творчості.

Ключові слова: поетика, ліричний герой, автор, проблематика.

Людмила Чередник

Мир женской души в поэзии Вишавы Шимборской и Лины Костенко

В статье рассматривается поэтический дискурс польской поэтессы Вишавы Шимборской и известной украинской писательницы Лины Костенко, анализируются общие темы и мотивы творчества.

Ключевые слова: поэтика, лирический герой, автор, проблематика.

Lyudmila Cherednyk

The world of woman's soul in the poetry of Vislava Shimborskaya and Lina Kosternko

The article deals with poetical discourse of Polish poetess Vislava Shimborskaya and famous Ukrainian writer Lina Kostenko and with analysis of common themes and motifs of their works.

Key words: poetics, lyric character, author, discourse, subject matter.

Жіноча література є одним із феноменів сучасності. І це не дивно. Адже саме жінки зі своєю природною чутливістю, мудрістю, витонченістю і прагненням до краси здатні внести гармонію у наш складний технізований і заполітизований світ. Особливе місце в літературі належить поезії, яка найбільше звернена до внутрішнього світу особистості й здатна викликати глибокі душевні переживання в читача. У наш швидкісний час, обтяжений безліччю складних буденних і глобальних проблем, необхідне звернення до душі, щоб нагадати про звичайні людські емоції та переживання, розбудити їх, не дати згаснути в суєтності життя. Метою нашого дослідження стане проблематика творчого добутку двох незвичних жінок, наших сучасниць: польської поетеси, лауреата Нобелівської премії (1996) Віслави Шимборської та української майстрині поетичного слова Ліни Костенко.

Своє творче кредо Віслава Шимборська висловила в лекції з нагоди вручення Нобелівської премії: «Натхнення, чим би воно не було, народжується з невтомного «не знаю»... Тому так високо ціную [ці] два малих слова... Вони розширюють наше життя до просторів, які містяться в нас самих, і просторів пізнання нашої прекрасної Землі» [6, с. 44]. Феномен Шимборської полягає в тому, що вона зуміла виразити максимум найважливіших сутностей, які проймають духовне життя сучасного світу, у мінімальній кількості поетичних текстів, до того ж невеликих за розміром. За своє творче життя вона опублікувала у книжках понад 220 віршів. Вимогливість і самокритичність змусили її відмовитися від майже 25 текстів з перших двох збірок, а також кільканадцяти віршів із пізніших книжок. Найбільш відомі такі поетичні збірки В.Шимборської: «Для того живемо» (1952), «Питання до себе» (1954), «Воляння до Єті» (1957), «Сіль» (1962), «Сто потіх» (1967), «Всяк випадок» (1972, 1975), «Велике число» (1976), «Люди на мості» (1986, 1988), «Кінець і початок»(1992), «Мить» (2002), «Забавлянки для великих дітей» (2003). Як бачимо, навіть назви збірок уже свідчать про розмаїття і глибокiсть тем і проблем більшості її віршів,

налаштовують читача на роздуми про сенс буття. Але, як влучно зауважує польська дослідниця М.Барановська, питання про сенс людського існування у творах Шимборської не є «чимось окремим» [5, с.145]. Вона визначає поезію своєї неординарної сучасниці як «інтегральну»: «одночасно філософічну, буденну, антропологічну і ліричну» [5, с.145]. На думку іншого польського літературознавця Т. Вуйціка, лірика Шимборської є «спробою всебічного опису становища людини в різних перспективах – екзистенціальній (пошук сенсу життя, проблеми часу, змін і смерть), історіософічній (особистість у зв'язку з розвитком роду людського, історії, цивілізації), пізнавальній (розуміння суті природи, можливість і межі пізнання світу), онтологічній (структура буття, співвідношення суб'єкта й об'єкта, залежність випадку й необхідності), морально-етичній (риси людської вдачі, міжособистісні стосунки, в тому числі любовні)» [6, с. 44].

У віршах поетеси багато уваги приділяється і темі мистецтва та ролі митця в суспільстві. «Не май мені, мово, за зле, що позичаю патетичних слів, А потім докладаю зусиль, щоб вони видавалися легкими» [4, с.7] (переклад С.Йовенко), – ділиться В.Шимборська у вірші «Під однією зіркою» головним секретом свого поетичного стилю. Це одкровення допомагає зрозуміти характер більшості її віршів – на перший погляд, вони прості, звичайні, а при уважнішому прочитанні виявляють свою багатогранну художньо-умовну ігрову суть, глибину узагальнення життєвих проблем.

У своїх віршах поетеса вибудовує вражаючий своєю різноманітністю образ світу: від каменів, рослин, через історію людської цивілізації і культури аж до планет, зірок, галактик і навіть гіпотетичного позаземного буття, підходячи з певним скептицизмом і мудрою іронією до межі майже фантастичного. Так, у вірші «Монолог Кассандри» читаємо:

Подивіться на себе з зірок – кричала я –
подивіться на себе з зірок.

Чули і опускали очі [4, с. 8]. (Переклад С.Йовенко)

Поетеса говорить про те, що найважливіше для кожної особистості. Рядки її віршів містять у собі запитання і змушують шукати відповіді, котрі народжують чергові запитання. У поезії В.Шимборської піднімаються важливі питання буття, роздуми про минуле і сучасне, про моральні орієнтири людства. Цій темі присвячено вірш «Гортури», в якому поетеса висловлює свої роздуми про життя, місце людини в цьому світі:

... Нічого не змінилося.

Крім течії рік,

лінії лісів, узбереж, пустель і льодовиків.

Поміж тими пейзажами душечка блукає,

зникає, повертається, наближається,

віддаляється,

сама для себе чужа, невловима,

раз певна, раз непевна свого існування,

тоді коли тіло є і є і є

і немає куди подітися [4, с. 7-8]. (Переклад Л. Череватенка)

В. Шимборська від самого початку зосереджує свої мистецькі пошуки в колі конкретних реалій — повсякденних, цивілізаційних, побутових, природничих, політичних, а також відомих фактів та історичних, культурних і науково-популярних гіпотез. Вона піднімає проблеми людських стосунків, існування людини як роду й індивідуальності. Так, у вірші «Кінець століття» постає риторичне запитання, на яке читач має сам дати відповідь:

Як жити – запитав мене хтось у листі,

коли я мала намір

поспитати його про це саме [4, с.9]. (Переклад С.Йовенко)

Творчу манеру В. Шимборської визначає, за словами польського дослідника Є. Квятковського, «уміння зобразити світ крізь призму метафізичного здивування – того, що лежить в основі філософічного роздуму над існуванням» [5, с.146]. А це значною мірою визначає особливість

світосприймання поетеси – у звичайному, буденному вбачати чудесне. Підтвердженням цього є рядки з вірша «Ярмарок див»: «Диво, тільки розглянутися: довколишній світ» [4, с.11] (Переклад Л.Череватенка).

Поетеса не оминає проблеми неоднозначності внутрішнього світу людини, роздвоєння особистості, задумується над органічністю і неорганічністю ролей, які їй випадають у житті, над невтішним становищем «я» відчуженого:

Моя тінь, як блазень за королевою.

Коли королева з крісла встане,
блазень настовбурчиться на стіні
і стукне в стелю дурною головою.

Королева вихилиться з вікна,
а блазень з вікна скочить додолу.

Так поділили кожну діяльність,
Але то не є пів на пів.

Той простак узяв на себе жести,
пафос і всю його безсоромність
все те, на що не маю сил, –

корону, жезл, плащ королівський [4, с. 14-15]. (Переклад С.Йовенко)

Поезія Шимборської – це насамперед інтелектуальна лірика проблем і запитань, котрі як були, так і залишаються без відповіді, продовжуючи магнетизувати читача своєю нерозкритістю, спонукаючи знов і знов повертатися до них.

У верлібрах В.Шимборської відчувається повсякчасне глибоке зацікавлення душевним світом людей, небайдужість до їх земної долі. «Послухай, // Як мені швидко б'ється твоє серце» [4, с. 18] (переклад С.Йовенко), – пропонує поетеса у вірші «Усякий випадок» свій оригінальний варіант опрацювання традиційного образу серця. Перед читачем постає

трішки драматизоване, трішки інтимізоване, уявне душевне злиття героїні з іншою людиною.

Описуючи звичайний візит до лікаря у вірші «Одяг», В. Шимборська за допомогою гри слів, використовуючи одразу три особових форми дієслова, констатує тотожність усіх людей (і себе в тому числі), яким призначено нести один спільний, повний нелегких випробувань, тягар земного буття: «Знімаєш, знімаємо, знімаєте // плащі, жакети, піджаки, блузки...» [4, с. 21] (переклад С.Йовенко).

Для поезії В.Шимборської характерними є екзистенціалістичні медитації, предметом яких стає людське життя у всій його повноті: земне й небесне, індивідуальне й загальне, бажане і реальне. Головний герой лірики польської поетеси – узагальнена людина у проявах своєї індивідуальності, тобто один із, за словами самої авторки, «великої лічби» землян. Шимборська неповторно концентрує ціле в одиничному, загальне в окремому, об'єктивне в суб'єктивному. Для авторки вірша «У ріці Геракліта» людина в плині часу – це тільки одна з постатей буття, «риба поодинок», проте й «риба особлива», оскільки мислить, кохає, виявляє зацікавлення. Часто поетеса з боєм констатує складність людського існування. Зокрема, такі мотиви лунають у поезії «Кінець століття»: «Хто хотів тішитися світом, // стає перед завданням // не до виконання» [4, с. 15] (переклад С.Йовенко).

Та разом з тим вірші В. Шимборської позбавлені відчуття фатальності життя. Для себе вона знайшла вихід у творчості, оскільки вірить у велику магію Слова, його вплив на душі людей: «Радість писання. Змога утвердження. Помста руки смертної» [4, с. 19] (переклад С.Йовенко). Саме завдяки «радісті писання» й народжуються дивовижні верлібри польської поетеси, що знаходять відгомін у серцях мільйонів читачів як у Польщі, так і в Україні. Українська дослідниця О.Сачок назвала В.Шимборську «класиком не лише польської, а й європейської літератури» [5, с. 150]. І ці слова є найкращим свідченням її внеску в розвиток світової літератури.

В українській рецепції В. Шимборська відома з 90-х років ХХ століття завдяки чудовим перекладам Г. Кочура, Д. Павличка, В. Грабовського, Л. Череватенка, С. Йовенко. Зазначимо, що зацікавлення творчістю польської поетеси в Україні зростає.

Українська поетеса Ліна Костенко ще за життя стала легендою. Представниця славної когорти «шестидесятників», вона відома своєю безкомпромісною громадянською позицією, життєвою мудрістю, тонким сприйняттям світу. Творчість поетеси – це завжди звертання до не байдужого душею сучасника, якого хвилюють проблеми сьогодення. «Чоловічий розум, жіноче серце, а до того ще й нестримний темперамент – це поезія Ліни Костенко» [1, с.5], – так характеризує творчий стиль письменниці літературознавець Г.Гордасевич.

Одна з головних тем віршів Л. Костенко – це роздуми про час і вічність, про невмируще в людській душі, невмирущі цінності життя. Людина як найвища цінність перебуває в епіцентрі художніх роздумів, про щоб не писала авторка.

Роздуми над здобутками сучасної науки і втратами духовних орієнтирів сучасної людини вилилися в такі рядки: «Цінує розум вигуки прогресу, душа скарби прадавні береже» [2, с. 26].

Поетесу вабить значущість усіх проявів людського життя, і до цього вона й закликає своїх читачів:

Любіть травинку, і тваринку,
І сонце завтрашнього дня,
Вечірню в попелі жаринку,
Шляхетну інохідь коня [2, с. 37].

У своїх віршах Л. Костенко прагне охопити духовним зором усю велич людського буття:

Життя – це і усмішка, і сльози ці солоні.
І кров, і барикада, і музика Бізе! [2, с. 44]

Люди для неї постають як «...великі ріки, // спокійні, глибокі, холодні,— // в собі затаїли навіки // і вир, і каміння підводне» [2, с. 128]. І душа людська текуча і незглибима, як повноводна ріка, але завжди треба мати своє русло, і тоді, незважаючи ні на яке каміння, вона нестиме добро, лише «... зумій вмістити в береги // всю глибину її зворушень, // всю простоту її душі» [2, с. 238].

Поетеса ніколи не відокремлює себе від звичайних людей, від свого народу. «Я лише інструмент, в якому плачуть сни мого народу» [2, с. 56], — пише вона в одному із своїх віршів. Саме тому тема поета і поезії органічно увійшла в її творчість. На її думку, поет має «боліти своїм і власним горем», «поет не може бути власністю», «поетів ніколи не було мільйон», адже «поезія — це завжди неповторність, // якийсь безсмертний дотик до душі» [2, с. 374]. Для Ліни Костенко характерним є культ Слова як Логосу, як тієї «генеруючої сили, що зв'язує в суцільну смислову єдність розірвані фрагменти Буття» [1, с. 41]. Саме тому поет у неї — «алкоголік страченої суті, // її Сізіф, алхімік і мурах» («Марную день на пошуки незримої») [2, с. 68], тому «душа моя обпалена, // і як ти ще жива? // Шукаєш, мов копалини,— // слова, слова, слова!» («Душа моя, знайдибіда!») [2, с. 369], тому, нарешті, «душа тисячоліть шукає себе в Слові» («Скіфська одиссея») [2, с. 382]. Усе сказане допомагає зрозуміти мовний феномен Ліни Костенко: слово — це та гранична матерія, яка втілює в собі краплини авторської душі. Слово — це і є та метафізична площина, яка впливає на наше енергетичне поле, утворюючи читацько-авторський континуум. Тобто, поезія для авторки стає світом високої душі, даниною вічності, адже поезія теж вічна.

Значне місце у творчому доробку Ліни Костенко посідає лірична поезія. Американський славіст Майкл Найдан у статті «Анамнез у поезії Ліни Костенко» поділяє ліричну поезію української поетеси «на дві окремі категорії» [3, с. 87]. До першої належить поезія, пов'язана з її дитинством, яке він називає «райським часом», до другої — лірика, що досліджує

«дорослий досвід з темою втраченої любові, або, інакше кажучи, втрати цього райського стану блаженства» [3, с. 88-89].

У поезіях першої категорії («Я виростала у садах», «Були у мене за дитячих літ», «Виходжу в сад, він чорний і худий» тощо) виринають теплі спогади про дитинство, яке хоча й було обпалене війною, все ж таки передає психологічний стан гармонії в душі авторки та її ліричної героїні. Звертання до дитячих літ допомагає переосмислити минуле, «дійти до творчого й особистого відродження» [2, с. 90]. Вірші другої категорії відображають зрілі почуття ліричної героїні, яка постає гордою, ніжною і відданою жінкою, здатною згоріти в полум'ї справжнього кохання:

Моя любове! Я перед тобою.

Бери мене в свої блаженні сни.

Лиш не зроби слухняною рабою,
не ошукай і крил не обітни! [2, с. 265].

Кохання для Ліни Костенко – це п'янке почуття сильне і світле, пристрасне «до оніміння, до стогону, до сліз»:

Напитись голосу твого,
того закоханого струму,
тієї радості і суму,
чаклунства дивного того [2, с. 271].

У ліричних творах поетеси іноді лунають нотки ностальгії за втраченим коханням, світла й тиха печаль, прихований біль знеболеного серця, але ніколи немає жалю за тим, що було в житті:

Ця казка днів – вона була недовгою.
Цей світлий сон – пішов без вороття.
Це тихе сяйво над моєю долею!–
воно лишилось на усе життя [2, с. 278].

Для поезики Ліни Костенко характерними рисами є глибокий ліризм, емоційність, елементи роздуму, постійність мотивів (життя, битва добра і

зла, поета і поезії, кохання тощо), афоризмів, алегорії, прийому контрасту. Її поезія хвилює читача, проникає до найпотаємніших глибин душі, змушує замислитися над вічними проблемами буття.

Жіноча поезія, як бачимо, є невід'ємним компонентом сучасної літератури. У творчості польської поетеси Віслави Шимборської та її літературної української посестри Ліни Костенко багато спільних тем і мотивів. У творчості обох піднімаються глибокі філософські проблеми про людське життя, сенс буття, боротьбу добра і зла, місце особистості в суспільстві, кохання тощо. Поезія кожної авторки має свої художні особливості, які й роблять їхню творчість неповторною.

Список літератури

1. Брюховецький В. С. Ліна Костенко: Нарис творчості / В. С. Брюховецький – К.: Дніпро, 1990.– 261 с.
2. Костенко Л. Вибране [Текст] / Л.Костенко – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
3. Кошарська Г. Творчість Ліни Костенко з погляду поетики експресивності: Пер. з англ./ Г. Кошарська – К.: Вид. дім «КМ Academia», 1994. – 165 с.
4. 50 польських поетів. Антологія польської поезії [Текст] / Уклав Д.Павличко. – К.: Дніпро, 2000. – С.7-27.
5. Сачок О. Українська Віслава Шимборська: ретроспектива та перспективи рецепції творчості / О. Скачок// Проблеми слов'язнавства. – 2008. – Вип. 57. – С.145-152.
- 6.Сидяченко Н. «Світ, долю якому я вершу сама (В.Шимборська)» / Н.Сидяченко // Слово і час. – 1997. – №2. – С.44-50.